

Research Article

Identifying the Effective Factors in Realization of Fairness in Authorities' Islamic Lifestyle from the Viewpoint of Qur'an

Narges Mirzadeh¹, A'zam Etemadifard^{2*}, Abolghasem Asi², Mohammadreza Abooei²

Abstract

The aim of the present study is to identify the effective factors in realization of fairness in authorities' Islamic lifestyle from the viewpoint of Qur'an, religious hadiths, and its results and consequences. The study is a qualitative one using analytic-interpretative and documentation method. The research population consists of Qur'an and hadiths and the sample includes those verses and hadiths which directly or indirectly refer to fairness. Findings show that belief and faith in God, Surrender to the divine command and obedience to it, piety and self-purification, obedience to God's command and order, punishment and reward, non-corruption on earth, forgiveness, good treatment with others and Infaq (charity donations) are the causes of fairness from the viewpoint of Qur'an, while commitment to values, generosity, benevolence, modesty and decency and gentility are the most important factors in fairness based on hadiths. Five main categories are the main factors in realization of fairness in authorities' Islamic lifestyle, including theism, commitment to moral values, observance of social rights, egalitarianism and self-orientation.

Keywords: Qur'an, Conceptualization, Authorities' Islamic Lifestyle, Fairness

How to Cite: Mirzadeh N, Etemadifard A, Asi A, Abooei M., Identifying the Effective Factors in Realization of Fairness in Authorities' Islamic Lifestyle from the Viewpoint of Qur'an, Journal of Quranic Studies Quarterly, 2024;15(59):1-17c

1. PH.D. student of Quran and Hadith Sciences, Branch of Yazd, Islamic Azad University, Iran
2. Assistant Professor, department of Islamic Sciences, Branch of Yazd, Islamic Azad University, Iran

شناسایی عوامل مؤثر در تحقق انصاف در سبک زندگی اسلامی کارگزاران از منظر قرآن کریم

نرگس میرزاده^۱، اعظم اعتمادی فرد^{۲*}، ابوالقاسم عاصی مذنب^۲، محمدرضا ایوبی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل مؤثر در تحقق انصاف در سبک زندگی اسلامی کارگزاران از منظر قرآن و روایات و دستیابی به نتایج و پیامدهای حاصل از آن می باشد. این پژوهش به روش کیفی از نوع تحلیلی-تفسیری و به شیوه اسنادی انجام شده است. جامعه پژوهشی قرآن و روایات و نمونه پژوهش آن دسته از آیات و روایاتی است که مستقیم یا غیر مستقیم به آن اشاره شده است. یافته‌ها نشان می دهد، محورهای ایمان و باور به خداوند، تسلیم امر الهی بودن و تبعیت از آن، تقوا و تهذیب نفس و پارسایی، اطاعت از سفارش و دستور خداوند، جزا و پاداش، عدم فساد در روی زمین، عفو و گذشت، برخورد نیکو با دیگران و انفاق به عنوان دلایل رعایت انصاف، از منظر آیات قرآن و محورهای پایبندی به ارزش‌ها جوانمردی، خیرخواهی، حیاء و نجابت و شرافت بر اساس روایات از مهمترین عوامل انجام انصاف هستند. پنج مقوله مرکزی شامل خداباوری، پایبندی به ارزشها و هنرهای اخلاقی، رعایت حقوق اجتماعی، معادباوری و خویش‌مداری دلایل اصلی تحقق انصاف در سبک زندگی اسلامی کارگزاران هستند.

واژگان کلیدی: قرآن، مفهوم پرداز، سبک زندگی اسلامی کارگزاران، انصاف

۱. دانشجوی دکتری قرآن و حدیث، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران

۲. استادیار گروه معارف اسلامی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران

ایمیل: etemadifard@iauyazd.ac.ir

نویسنده مسئول: اعظم اعتمادی فرد

مقدمه و بیان مسئله

سبک زندگی از دیدگاه اسلام، به مجموعه ای از موضوعات مورد قبول اسلام در عرصه زندگی اشاره دارد که بر اساس آن، معیار رفتار ما باید مبتنی بر اسلام و آموزه های اسلامی باشد. خدا محوری و حاکمیت ارزش های اسلامی در زندگی از مهم ترین معیارهای سبک زندگی مورد تأیید اسلام است. در واقع، در این سبک زندگی، زندگی فردی و اجتماعی باید مبتنی بر اسلام و رهنمودهای قرآنی باشد. اسلام با احکام جاودانه خود، سبکی آرمانی و در عین حال، واقع گرایانه را پیشنهاد نموده است که مبتنی بر نگرشی متعالی به هستی و انسان است و آدمی را موجودی مسئول و مختار می داند که سرنوشت او به دست خودش رقم می خورد. در این سبک زندگی، غایت آموزه های دینی رهایی از سبک زندگی غیر اسلامی و رسیدن به حیات طیبه می باشد. در این سبک از زندگی، انسان به طور طبیعی مدلی را که بیشترین هماهنگی را برای دستیابی به قرب الهی داراست، در زندگی فردی و اجتماعی خود مطلوب می داند و تقرب به خدا و لقاءالله را هدف نهایی خود می بیند.

از آن جایی که مسأله انصاف در جامعه کمرنگ شده و بی انصافی وجود دارد، در سبک زندگی رایج بین افراد جامعه معضل بی انصافی، حق خوری و بی عدالتی هست و آسیب های زیادی ایجاد کرده، و از سوی دیگر کارگزاران در رأس امور هستند و نقش الگویی برای سایر افراد جامعه دارند و عملکرد آنان و رعایت انصاف توسط آنان بسیار تأثیر گذار است، به آن پرداخته شده است.

ضرورت پرداختن به این مسأله برمی گردد به اهمیت شناسایی عوامل تحقق انصاف در سبک زندگی اسلامی کارگزاران، برای تبیین این موضوع، می توان این پرسش اساسی را به میان نهاد که آیا عوامل تحقق انصاف در سبک زندگی اسلامی از منظر قرآن و روایات قابل شناسایی و دسترسی هست تا بتوان با استخراج و تحلیل آنها الگوی عملی مناسبی برای کارگزاران، دولت مردان و دست اندرکاران امور سیاسی و حکومتی کشورهای اسلامی و ملت های مسلمان معرفی نمود؟ در پاسخ به این پرسش این مقاله می کوشد علل و عوامل تحقق انصاف در سبک زندگی اسلامی کارگزاران را از آیات قرآن و روایات استخراج نموده، و مورد مطالعه و بررسی قرار دهد.

روش پژوهش

این پژوهش در قالب پارادایم کیفی انجام شده است. جامعه مورد مطالعه شامل قرآن و روایات اسلامی بوده است. نمونه ی پژوهشی شامل کلیه آیات و روایاتی است که مقوله انصاف را مورد توجه قرار داده اند که از طریق نمونه گیری هدفمند با رعایت اصل اشباع شدگی و حداکثر تنوع انتخاب شده اند. رویکرد تجزیه و تحلیل داده ها رویکرد توصیفی تفسیری است. روش جمع آوری داده ها در این

پژوهش اسنادی است. روش تجزیه و تحلیل داده ها در این پژوهش روش تحلیل محتوای مفهومی با تکنیک کدگذاری است.

پیشینه پژوهش

در خصوص موضوع انصاف مطالعات و تحقیقات زیادی صورت گرفته است، در ارتباط انصاف با قواعد عدالت و ... آثاری وجود دارد، اما با موضوع عوامل تحقق انصاف در سبک زندگی اسلامی کارگزاران از منظر قرآن و روایات با وجود اهمیت موضوع اثری وجود ندارد و این موضوع جدید است

بحث اصلی

عوامل مؤثر در تحقق انصاف

از آنجا که هدف این پژوهش کشف عوامل تحقق انصاف و نتایج حاصل از آن است، تلاش شده با بررسی آیاتی که در آن ها واژگان اخذ شده از ریشه «ح س ن» به کار رفته در باب افعال (احسان کلید واژه انصاف در قرآن است)، و همچنین آیاتی که بیانگر مفهوم انصاف هستند و نیز روایاتی که به انصاف اشاره دارند، مهم ترین عوامل تحقق انصاف استخراج گردد و به تبیین و تحلیل آن ها پرداخته شود. عوامل مؤثر در تحقق و رعایت انصاف موارد زیادی هستند که عبارتند از: ایمان و اعتقاد قلبی و باور به خداوند، تسلیم امر الهی بودن و تبعیت از آن، پیشه کردن تقوای الهی و تهذیب نفس و پارسایی، اطاعت از سفارش و دستور خداوند و ...

ایمان و باور به خداوند

در رأس علل و عوامل مؤثر در تحقق انصاف، ایمان حقیقی به خداوند و باور قلبی به عظمت و یکتایی خداوند می باشد. خداوند در قرآن می فرماید: «لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» (مائده، ۹۳)؛ بر کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، گناهی در آنچه (قبلاً) خورده اند نیست، در صورتی که تقوا پیشه کنند و ایمان بیاورند و کارهای شایسته کنند، سپس تقوا پیشه کنند و ایمان بیاورند؛ آنگاه تقوا پیشه کنند و احسان نمایند، و خدا نیکوکاران را دوست می دارد». ایمان و عمل صالح عامل تحقق انصاف است.

همچنین خداوند می فرماید: "إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا" (کهف/۳۰)؛ این جمله بیان جزای مؤمنین و مزد ایشان در ازای ایمان و عمل صالحشان است. و اگر در آخر فرمود: "ما ضایع نمی کنیم ... برای این است که عنایت خدای تعالی و شکر او را نسبت به این طائفه برساند (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۳: ۳۰۵).

امام علی علیه السلام می فرمایند: الْمُؤْمِنُ [مَنْ] يُنْصَفُ مَنْ لَا يُنْصَفُهُ : مؤمن کسی است که انصاف می دهد به کسی که او را انصاف نمی دهد (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۳۹۴). و نیز از آن حضرت نقل شده «عَامِلٌ سَائِرِ النَّاسِ بِالْإِنصَافِ وَ عَامِلٌ الْمُؤْمِنِينَ بِالْإِثَارِ» : با سایر مردم با انصاف رفتار کن و با مؤمنان با ایثار و از خودگذشتگی (همان). از امام سجاد علیه السلام نقل شده که فرمودند: «مَنْ أَحْلَقَ الْمُؤْمِنِ الْإِنْفَاقَ عَلَى قَدْرِ الْإِفْتَارِ وَ التَّوَسُّعَ عَلَى قَدْرِ التَّوَسُّعِ وَ إِنْصَافَ النَّاسِ وَ ابْتِدَآؤَهُ إِيَّاهُمْ بِالسَّلَامِ عَلَيْهِمْ (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲: ۲۴۱)؛ ... انصاف نسبت به مردم و پیش دستی در سلام کردن به آنها از اخلاق مؤمن است». همچنین نقل شده که ابالحسن علیه السلام می فرمود: «... حَتَّى تَعْطُوا مِنْ أَنْفُسِكُمْ التَّصَفَّ وَ سَارِعُوا إِلَى طَاعَةِ اللَّهِ وَ اصْدُقُوا الْحَدِيثَ وَ أَدُوا الْأَمَانَةَ ... ؛ تا این که از خودتان انصاف بدهید و بشتابید به سوی طاعت خداوند و سخنان راست بگویید و امانات رابه صاحبان آنها برگردانید (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۱۱: ۳۷۱). در جای دیگر از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمودند: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) أَعْدَلَ النَّاسِ مَنْ رَضِيَ لِلنَّاسِ مَا يَرْضَى لِنَفْسِهِ وَ كَرِهَ لَهُمْ مَا يَكْرَهُ لِنَفْسِهِ؛ (ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۱۴) رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: عادلترین مردم کسی است که رضایت می هد برای مردم آنچه را برای خود رضایت می دهد و نمی پسندد برای مردم آنچه را برای خود نمی پسندد.

در خبر از امیر مؤمنان علیه السلام نقل شده که به شیخ شامی فرمودند: «... يَا شَيْخُ اَوْضِ لِلنَّاسِ مَا تَرْضَى لِنَفْسِكَ وَ اَتِ إِلَى النَّاسِ مَا تُحِبُّ أَنْ يُؤْتِيَ إِلَيْكَ: (الطوسي، ۱۴۱۴، ج ۲: ۴۹؛ ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۲۳۷)؛ ای شیخ رضایت بده برای مردم آنچه را برای خود رضایت می دهی، و بده به مردم آنچه را که دوست داری به تو داده شود. از ابی عبدالله علیه السلام نقل شده که فرمودند: «أَحْبَبُوا لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّونَ لِنَفْسِكُمْ» (ابن بابویه، ۱۳۶۲ ش، ج ۱: ۷)؛ برای مردم دوست بدارید آنچه را که برای خودتان دوست می دارید.

از امام صادق علیه السلام روایت شده و ایشان از قول پدر بزرگوارشان و آن حضرت فرمودند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: «مَنْ وَاسَى الْفَقِيرَ وَ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ فَذَلِكَ الْمُؤْمِنُ حَقًّا» (ابن بابویه، ۱۳۶۲ ش، ج ۱: ۲۵)؛ هر کس با فقیر و نیازمند به مساوات رفتار کند و از خودش به مردم انصاف دهد، پس حقیقتاً آن شخص مؤمن است. از اوصاف مؤمنین حقیقی رعایت انصاف نسبت به دیگران است. در حقیقت مؤمنان حقیقی منصف هستند.

از ابی عبدالله نقل شده که فرمودند: «ثَلَاثَةٌ هُمْ أَقْرَبُ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَفْرَعُ مِنَ الْحِسَابِ رَجُلٌ لَمْ تَدْعُهُ قُدْرَتُهُ فِي حَالِ غَضَبِهِ إِلَى أَنْ يَحِيفَ عَلَى مَنْ تَحْتَ يَدَيْهِ وَ رَجُلٌ مَسَى بَيْنَ اثْنَيْنِ فَلَمْ يَمَلْ مَعَ أَحَدِهِمَا عَلَى الْآخَرِ بِسَعِيرَةٍ وَ رَجُلٌ قَالَ الْحَقَّ فِيمَا عَلَيْهِ وَ لَهُ» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۷۲: ۲۶؛ أمالی الصدوق: ۲۱۵)؛ سه گروه نزدیک ترین مردم به خداوند عز و جل هستند... و شخصی

که حق را بگوید و به حق اعتراف کند چه به نفع او باشد و چه به ضرر او. این گونه تعبیر ایشان الگوی عملی کارگزاران در تمامی زمان ها می باشد. قابل ذکر است که یکی از عوامل تقویت ایمان الگو گیری از سبک زندگی ائمه است. در سیره قرآنی ائمه اطهار (ع)، الگوی مخاطبه با کلام الله است. با تأمل در این سبک تعامل با قرآن، مشخص می شود که قاری قرآن به هنگام تلاوت آیات الهی در گفت و گو با کلام الله و به بیانی دیگر با صاحب کلام است. پیامبر اکرم (ص) می فرمود: اگر کسی از شما دوست دارد با پروردگار خود سخن بگوید، قرآن بخواند (رحمانی زاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۳-۱۳۰).

کدگذاری محوری	کدگذاری باز
ایمان به خداوند	<ul style="list-style-type: none"> • لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (مائده، ۹۳). • إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا (کهف/۳۰)

تسلیم امر الهی بودن و تبعیت از آن

تسلیم امر خدا بودن عامل تحقق انصاف در قرآن است. خداوند می فرماید: «بَلَى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» (بقره/۱۱۲): آری، هر کس که خود را با تمام وجود، به خدا تسلیم کند و نیکوکار باشد، پس مزد وی پیش پروردگار اوست، و بیمی بر آنان نیست، و غمگین نخواهند شد». برای این که از غم و اندوه و ترس به دور باشیم باید بنده محض خدا و تابع و تسلیم فرمان او بود و همواره نیکوکار و منصف. اطاعت پذیری از خداوند و تابع و تسلیم امر خدا بودن عامل تحقق انصاف است. در جای دیگر خداوند می فرماید: «وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا» (نساء/۱۲۵): و دین چه کسی بهتر است از آن کس که خود را تسلیم خدا کرده و نیکوکار است و از آیین ابراهیم حق گرا پیروی نموده است؟ و خدا ابراهیم را دوست گرفت. شخصی که تسلیم امر خدا شده و نیکوکار است، منصف است. همچنین در آیه دیگر می فرماید: «وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ» (لقمان/۲۲): و هر کس خود را در حالی که نیکوکار باشد تسلیم خدا کند، قطعاً در ریسمان استوارتری چنگ در زده، و فرجام کارها به سوی خداست. راه و هدف و نیت ملاک است که بر مبنای رضای الهی باشد. در رأس همه ی مردم کارگزاران هستند که نقش الگویی برای مردم دارند، در بندگی خدا و تبعیت از دستورات الهی و الگوگیری از ائمه اطهار علیهم السلام نمونه باشند و در رفتار آنها این صفات پسندیده آشکارا قابل مشاهده باشد.

کدگذاری محوری	کدگذاری باز
تسلیم امر الهی بودن و تبعیت از آن	<ul style="list-style-type: none"> • بلی مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لَا هُمْ يَحْزَنُونَ (بقره/۱۱۲) • مَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَ اتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَ اتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا (نساء/۱۲۵)

تقوا و تهذیب نفس

تهذیب نفس و پارسایی ناشی از حکم عقل است. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید: عَلَامَةُ الرَّاهِدِ فَعِشْرَةٌ يَزْهَدُ فِي الْمَحَارِمِ وَيَكْفُ نَفْسَهُ وَيُقِيمُ فَرَائِضَ رَبِّهِ فَإِنْ كَانَ مَمْلُوكًا أَحْسَنَ الطَّاعَةَ وَ إِنْ كَانَ مَالِكًا أَحْسَنَ الْمَمْلَكَةَ وَ لَيْسَ لَهُ حَمِيَّةٌ وَ لَا حِقْدٌ... «(ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴ / ۱۳۶۳ ق، ص ۲۱)؛ نشانه پارسا ده چیز است: ... واجبات پروردگار خود را برپا می دارد. پس اگر برده باشد نیک اطاعت می کند و اگر مالک باشد نیکو سروری می کند و حمیت و کینه ندارد). پارسایی مانع حمیت و کینه شده و سبب می شود که انسان حق همگان را عطا کند که همان تحقق انصاف است. «... قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع يَقُولُ... وَ خَافُوا اللَّهَ فِي السَّرِّ حَتَّى تُعْطُوا مِنْ أَنْفُسِكُمُ النَّصْفَ (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲: ۲۸۸-۲۸۷ و ۴۵۷)؛ ابا الحسن علیه السلام می فرماید: از خدا در نهان بترسید تا از جانب خویش انصاف دهید...» در این حدیث تأکید شده بر ترس از خداوند در نهان چرا در نهان؟ به این دلیل که افراد بعضی کارها را در ملاء عام و آشکارا انجام نمی دهند زیرا بر این باور هستند که آبروی آنها خدشه دار می شود. اما در نهان غیر از خداوند کسی از امور و عملکرد انسان خبر ندارد.

خداوند در آیه ۹۰ سوره یوسف، تقوا و پیشه کردن صبر و شکیبایی را عامل تحقق انصاف معرفی می کند؛ عبارت قرآنی «إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ»، هر که تقوا و صبر پیشه کند، خدا پاداش نیکوکاران را تباہ نمی کند. هم بیان علت و سبب منت الهی است و هم خود دعوت برادران یوسف است بسوی احسان (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۱: ۲۳۶). «فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ» یعنی ثوابشان را از بین نمی برد. و احسان کار نیکویی است به واسطه آن فرد مستحق ستایش است (طوسی، التبیان فی تفسیر القرآن، ج ۶: ۱۸۹). محسنین در آیه همان منصفین هستند نتیجه این انصاف تقویت و بالارفتن آستانه تحمل دشواری ها و تهذیب نفس است که زمینه ساز برخورداری از اجر و پاداش الهی است. هر کس در راه درست پایداری کند، به ناچار با تعداد زیادی از گمراهان و منحرفان برخورد می کند و شکیبایی در جهاد با آنان از بهترین طاعت ها و بزرگترین نیکی هاست (مغنیه، ۱۴۲۴، ج ۴: ۲۷۶) (هود/۱۱۵). «إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ» (نحل/۱۲۸) خدا با کسانی است که از شرک و زشتی ها و گناهان کبیره بپرهیزند و آنها را یاری و حفظ

می کند. و با کسانی است که نیکوکار باشند. (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۶: ۶۰۶) در این آیه این مطلب را بیان می کند که اهل تقوا و نیکوکاران از حمایت و یاری خداوند برخوردارند و نکته ای که هست این است که محسنان اهل پرهیزکاری هستند منصف هستند حد و حدود را رعایت می کنند.

کدگذاری باز	کدگذاری محوری
<ul style="list-style-type: none"> • «... إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (نحل، ۹۰). • پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید: عَلَامَةُ الزَّاهِدِ فَعَشْرَةٌ يَزْهَدُ فِي الْمَحَارِمِ وَيَكْفُ نَفْسَهُ وَيُقِيمُ فَرَائِضَ رَبِّهِ فَإِنْ كَانَ مَمْلُوكًا أَحْسَنَ الطَّاعَةَ وَإِنْ كَانَ مَالِكًا أَحْسَنَ الْمَمْلَكَةَ وَ لَيْسَ لَهُ حَمِيَّةٌ وَلَا حَقْدٌ...» (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴ / ۱۳۶۳ ق، ص ۲۱) 	تقوا و تهذیب نفس

اطاعت از سفارش و دستور خداوند

یکی از مهم ترین عوامل تحقق انصاف اطاعت پذیری از دستورات خالق هستی می باشد. خداوند می فرماید: « وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا... » (احقاف، ۱۵)؛ و انسان را [نسبت] به سپاسگزاری از مادر و احسان به او سفارش کردیم. از آن جایی که پدر و مادر مالک اعتباری فرزندان هستند و به اذن خداوند مایه پیدایش فرزندان هستند و در جریان تولد و رشد و نمو فرزندان و تربیت آنها متحمل زحمات زیاد و رنج های فراوانی می شوند لازم است که فرزندان در مقابل آنها جانب انصاف را رعایت کنند و به آنها نیکی ورزند. « وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا...: و پروردگارت فرمان داده که جز او را نپرستید و به پدر و مادر نیکی کنید... » (الإسراء، ۲۳). در این آیه به طور مطلق دستور به اطاعت و پرستش خدای یگانه و احسان به والدین شده است. می بینیم احسان به پدر و مادر معطوف به اطاعت از خداوند شده ، این مطلب حاکی از اهمیت احسان به پدر و مادر و رعایت جانب انصاف در حق آنان است. ضرورت دارد کارگزاران اطاعت پذیری از فرمان خداوند را سرلوحه ی برنامه های خود قرار دهند . زیرا در رأس امور هستند و الگوی عملی آحاد افراد جامعه.

کدگذاری محوری	کدگذاری باز
اطاعت از سفارش و دستور خداوند	<ul style="list-style-type: none"> • وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا... (احقاف، ۱۵) • وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا...: (الإسراء، ۲۳)

پایبندی به ارزشها

یکی از عوامل و انگیزه های رعایت انصاف علاقه به خیر و نیکی و دوری و بیزاری جستن از شر و بدی است. انسان برای نزدیکی به خیر و دوری از شر حق دیگران را همان گونه که دوست دارد حق او را بپردازد، ادا خواهد کرد. شناخت خیر و شر، امری فطری و درونی است و سرشت سالم آن را درک می کند و می پذیرد حتی اگر انسان پایبند دین و آیینی نباشد. مؤید این سخن سوگندی است که پیش از ظهور اسلام در جامعه عرب مرسوم بود. اصفهانی محتوای این پیمان را که معروف و مشهور به «حلف فضول» است، چنین بیان می کند: «تَحَالَفُوا عَلَيَّ اَلَا يَظْلَمُ بِمَكَّةَ غَرِيبٌ وَ لَا قَرِيبٌ وَ لَا حَرٌّ وَ لَا عَبْدٌ اِلَّا كَانُوا مَعَهُ حَتَّى يَأْخُذُوا لَهُ بِحَقِّهِ ، وَ يُؤَدُّوا اِلَيْهِ مَظْلَمَتَهُ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَ مِنْ غَيْرِهِمْ» ؛ سوگند خوردند همراه کسی که در مکه به او ظلم شود، خواه آشنا باشد یا غریبه، آزاد باشد یا برده، باشند تا حق او را بگیرند و داد او را از خود و غیر خود بازستانند» (امانی پور، ۱۳۸۹: ۴۹-۴۸).

کدگذاری محوری	کدگذاری باز
پایبندی به ارزشها	• «تَحَالَفُوا عَلَيَّ اَلَا يَظْلَمُ بِمَكَّةَ غَرِيبٌ وَ لَا قَرِيبٌ وَ لَا حَرٌّ وَ لَا عَبْدٌ اِلَّا كَانُوا مَعَهُ حَتَّى يَأْخُذُوا لَهُ بِحَقِّهِ ، وَ يُؤَدُّوا اِلَيْهِ مَظْلَمَتَهُ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَ مِنْ غَيْرِهِمْ»

جوانمردی

جوانمردی و مروت یکی از علل و عوامل مهم تحقق انصاف می باشد. امام علی علیه السلام می فرماید: « اَعْقَلُ النَّاسِ مَنْ ذَلَّ لِلْحَقِّ فَأَعْطَاهُ مِنْ نَفْسِهِ وَ عَزَّ بِالْحَقِّ فَلَمْ يَهِنْ اِقَامَتُهُ [عَنْ اِقَامَتِهِ] وَ حُسْنُ الْعَمَلِ بِهِ»؛ (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۵۲، ح ۳۹۲). و نیز در جای دیگر نقل شده است: «حَرَجَ اَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ص عَلِيٌّ اَصْحَابِهِ وَ هُمْ يَتَذَكَّرُونَ الْمَرْوَةَ فَقَالَ اَيْنَ اَنْتُمْ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ قَالُوا يَا اَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فِي اَيِّ مَوْضِعٍ فَقَالَ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ - اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَ الْاِحْسَانِ - ؛ نقل شده روزی امام علی علیه السلام بر عده ای از باران خود گذشت که درباره جوانمردی سخن می گفتند، آن حضرت به آنان فرمود: چرا از کتاب خدا سخن نمی گوئید؟ گفتند یا امیر المؤمنین کدام آیه قرآن را می فرمایید؟ فرمود: این سخن خداوند عزّ و جلّ «اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَ الْاِحْسَانِ» (نحل، ۹۰): عدل انصاف و احسان تفضل است (ابن بابویه، ۱۴۰۳ ق، ص ۲۵۷). روزی پیامبر صلی الله عليه و آله و سلم به مردی از ثقیف گفت: جوانمردی میان شما به چیست؟ پاسخ داد یا رسول الله، به انصاف و اصلاح است. پیامبر صلی الله عليه و آله و سلم فرمود نزد ما هم همین گونه است. (متقی هندی، ۱۴۰۹، ج ۳، ص ۷۸۸).

کدگذاری محوری	کدگذاری باز
جوانمردی	<ul style="list-style-type: none"> • امام علی علیه السلام می فرماید: « أَغْقَلَ النَّاسَ مِنْ ذَلِّ لِحَقِّ فَأَعْطَاهُ مِنْ نَفْسِهِ وَ عَزَّ بِالْحَقِّ فَلَمْ يُهِنِ إِقَامَتَهُ [عَنْ إِقَامَتِهِ] وَ حُسْنِ الْعَمَلِ بِهِ » • و نیز در جای دیگر نقل شده است: « خَرَجَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ص عَلَى أَصْحَابِهِ وَ هُمْ يَتَذَكَّرُونَ الْمَرْوَةَ فَقَالَ أَيْنَ أَنْتُمْ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ قَالُوا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فِي أَيِّ مَوْضِعٍ فَقَالَ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ - إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَ الْإِحْسَانِ - فَالْعَدْلُ الْإِنصَافُ وَ الْإِحْسَانُ التَّفَضُّلُ ».

نجابت و شرافت

در روایات، انصاف به خلق نَجَبَا و شرافتمندان نام برده شده است. انسان نجیب و شریف به خود اجازه تجاوز به حقوق دیگران و ستم به آنان را نمی دهد بنابراین با همه منصف خواهد بود. در بعضی از روایات، انصاف نشانه ی نجابت، خلق شرافتمندان، زیور زمامداری و زکات قدرت است. امام علی علیه السلام می فرماید: الْإِنصَافُ عِنَاؤُ النَّبْلِ؛ انصاف نشانه ی نجابت و بزرگ منشی است (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۳۹۴). و نیز می فرماید: «الْإِنصَافُ شِيمَةُ الْأَشْرَافِ؛ انصاف خلق شرافتمندان است (همان، ۱۳۶۶، ص ۳۹۴). همچنین آن حضرت می فرماید: الْإِنصَافُ زِينَةُ الْإِمْرَةِ؛ انصاف زیور زمامداری است (همان، ۱۳۶۶، ص ۳۹۴).

کدگذاری محوری	کدگذاری باز
نجابت و شرافت	<ul style="list-style-type: none"> • الْإِنصَافُ عِنَاؤُ النَّبْلِ؛ • الْإِنصَافُ شِيمَةُ الْأَشْرَافِ؛ • الْإِنصَافُ زِينَةُ الْإِمْرَةِ؛

حیاء

در کلام مولای متقیان امام علی علیه السلام حیاء یکی امی فرمایند: « مَنْ لَمْ يُنصَفْ مِنْهُ حَيَاؤُهُ لَمْ يُنصَفْ مِنْهُ دِينُهُ »؛ اگر حیاء کسی باعث نشود به تو انصاف دهد، دین او نیز باعث نخواهد شد (لیثی واسطی، ۱۳۷۶، ج ۱: ۴۲۷). حیاء سرآمد مکارم اخلاق و از عوامل درونی کنترل نفس و خویشتنداری است که به دلیل حضور ناظر محترم در انسان برانگیخته می شود (پسندیده، ۱۳۸۳: ۳۴ و ۳۷). حیاء که هنگام مواجهه با فعل ناپسند در انسان رخ می دهد، هم نقش بازدارندگی دارد و هم نقش وادارندگی. بنابراین از سویی انسان را از ستم و تجاوز به حقوق دیگران باز می دارد و از سوی دیگر او را به انصاف و ادای حقوق دیگران به طور کامل و برابر وامی دارد (همان).

کدگذاری	کدگذاری باز
محوری	حیاء
	• امام علی علیه السلام می فرماید: « مَنْ لَمْ يُصِفْكَ مِنْهُ حَيَاؤُهُ لَمْ يُصِفْكَ مِنْهُ دِينُهُ »؛

خیر خواهی

خیر خواهی از مبنای عقلی نشأت می گیرد و یکی از عوامل تحقق انصاف می باشد. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: « عَلَامَةُ النَّاصِحِ فَأَرْبَعَةٌ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَ يُعْطِي الْحَقَّ مِنْ نَفْسِهِ وَ يَرْضَى لِلنَّاسِ مَا يَرْضَاهُ لِنَفْسِهِ وَ لَا يَعْتَدِي عَلَى أَحَدٍ » (ابن شعبه حرانی، همان، ص ۲۰)؛ نشانه ی خیر خواه و نصیحت گو چهار چیز است: به حق حکم می کند، از جانب خویش حق را عطا می کند، آنچه برای خود می پسندد برای دیگران می پسندد و به کسی تجاوز نمی کند. در این حدیث ۴ نشانه برای خیر خواه نام برده شده است که همه از مصادیق انصاف است اگر انسان خیر خواه دیگران باشد، خواستار ظلم به آنها نخواهد بود. و برای آنان همان چیزی را خواهد پسندید که برای خود می پسندد. پس همان حقی را به آن ها خواهد داد که خود دوست دارد دیگران به او بدهند.

کدگذاری	کدگذاری باز
محوری	خیر خواهی
	• پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: « عَلَامَةُ النَّاصِحِ فَأَرْبَعَةٌ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَ يُعْطِي الْحَقَّ مِنْ نَفْسِهِ وَ يَرْضَى لِلنَّاسِ مَا يَرْضَاهُ لِنَفْسِهِ وَ لَا يَعْتَدِي عَلَى أَحَدٍ »

جزا و پاداش

یکی دیگر از عوامل مؤثر در توجه به حقوق دیگران، و پایبندی به رعایت انصاف و انجام نیکی نسبت به دیگران، وجود جزا و پاداش دنیوی و اخروی برای اعمال انسان است. خداوند می فرماید: «وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى (نجم/۳۱)؛ و برای خداست آنچه در آسمان ها و آنچه در زمین است تا بدکاران را به کیفر کارهای بدشان برساند و نیکوکاران را در برابر اعمال نیکشان پاداش دهد». یکی از بسترهای مهم انصاف در قرآن تعلق گرفتن جزا و پاداش به اعمال نیک و بد انسان است و اگر کسی نیکی کند خداوند از در انصاف و لطف و کرم بر خوبی های او می افزاید. مراد از اسائه و احسان، معصیت و طاعت است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۹: ۶۷-۶۶). چون اطاعت از خدا از اوصاف منصفین است، نتیجه این انصاف به خود منصفین برمی گردد و آن برخورداری از پاداش های الهی است و انگیزه افراد برای انجام کارهای نیکو تقویت می شود. « وَإِنْ كُنْتُمْ تُرَدُّنَ اللَّهُ وَ رَسُولَهُ وَ الدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا (احزاب/۲۹) و

اگر خواستار خدا و فرستاده ی وی و سرای آخرتید ، پس به راستی خدا برای نیکوکاران شما پاداش بزرگی آماده گردانیده است.

همچنین خداوند می فرماید: «... إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ» (توبه، ۱۲۰) و نیز « هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ » (الرحمن / ۶۰)؛ مگر پاداش احسان جز احسان است؟ افراد نیکوکار پاداشی جز نیکویی ندارند.

کدگذاری محوری	کدگذاری باز
جزا و پاداش	<ul style="list-style-type: none"> • «وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى؛ • «وَإِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُمْ أَجْرًا عَظِيمًا (احزاب/ ۲۹) • «... إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ» (توبه، ۱۲۰)

عدم انجام فساد

عدم انجام فساد در روی زمین و برخورداری از رحمت الهی یکی از عوامل تحقق انصاف است. خداوند در قرآن کریم می فرماید: «وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ» (اعراف/ ۵۶)؛ و در زمین بعد از اصلاح آن فساد مکنید، و با بیم و امید او را بخوانید که رحمت خداوند به نیکوکاران نزدیک است». داشتن حالت خوف و رجا و عدم فساد در روی زمین از اموری است که سبب برخورداری و نزدیکی رحمت الهی به محسنین می باشد. نعمت و بخشش خدا در دسترس نیکوکاران است. سعید بن جبیر گوید: یعنی پاداشش به بندگان مطیع نزدیک است (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۴: ۶۶۲). نتیجه نهی از فساد در روی زمین در واقع فراهم کردن زمینه اطاعت و فرمانبرداری از دستورات الهی و بندگی خالص و محض خدا بودن است. از ویژگی های منصفین است که نعمت و بخشش و رحمت الهی قرین آنان است. در جای دیگر خداوند می فرماید: «... وَ لَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ» (قصص/ ۷۷)؛ ... و همچنانکه خدا به تو نیکی کرده نیکی کن و در زمین فساد مجوی که خدا فسادگران را دوست نمی دارد.

کدگذاری محوری	کدگذاری باز
عدم انجام فساد	<ul style="list-style-type: none"> • «وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ» (اعراف، ۵۶) • «... وَ لَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ» (قصص/ ۷۷)

عفو و گذشت

گذشت از انجام قصاص از عوامل تحقق انصاف است. خداوند می فرماید: «یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ» (بقره/۱۷۸)؛ ای کسانی که ایمان آورده اید، درباره کشتگان، بر شما حق قصاص مقرر شده: آزاد عوض آزاد و بنده عوض بنده و زن عوض زن، و هر کس که از جانب برادر دینی اش (یعنی ولی مقتول) چیزی (از حق قصاص) به او گذشت شود، باید از گذشت ولی مقتول به طور پسندیده پیروی کند و با (رعایت) احسان (خونبها را) به او بپردازد. این حکم تخفیف و رحمتی از پروردگار شماست؛ پس هر کس بعد از آن از اندازه درگذرد، وی را عذابی دردناک است. از حضرت امام صادق علیه السلام نقل شده که قاتل در صورت امکان بدون معطلی و سهل انگاری دیه را باید بدهد (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۱: ۴۸۰-۴۷۹).

در جای دیگر خداوند می فرماید: «... فَأَعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» (مائده/۱۳)؛ ... ولی از تقصیر آنها درگذر و صرف نظر کن که خدا نیکوکاران را بسیار دوست می دارد. عفو و گذشت و بخشش از نشانه های انصاف هستند. به طور طبیعی انتظار است که در رفتار کارگزاران بیش از سایر افراد شاهد تحقق انصاف و بخشش باشیم.

کدگذاری محوری	کدگذاری باز
عفو و گذشت	<ul style="list-style-type: none"> • «... فَأَعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» (مائده/۱۳) • «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ» (بقره/۱۸۷)

برخورد نیکو با دیگران

خداوند می فرماید: «وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ» (فصلت، ۳۴)؛ و نیکی با بدی یکسان نیست. (بدی را) به آنچه بهتر است دفع کن؛ آنگاه کسی که میان تو و میان او دشمنی است، گویی دوستی یک دل می گردد». عبارت «ادفع بالتي هي احسن» یعنی: بدی را با خصلتی که مقابل آن است دفع نما، مثلاً باطل آنان را با حقی که نزد تو است دفع کن، نه به باطلی دیگر، و جهل آنان را با حلم و بدیهایشان را با عفو، و همچنین هر بدی دیگرشان را با خوبی مناسب آن دفع کند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۷: ۵۹۴). مضمون کلی این آیه انصاف در عمل را نشان می دهد که خطاب به پیامبر است در خصوص برخورد با افرادی که حتی سر

جنگ و ناسازگاری با ایشان دارند، با انصاف با آنها برخورد کند. در این آیات در پیش گرفتن صبر و شکیبایی توسط پیامبر اسلام و نحوه برخورد با آنها عامل تحقق انصاف است. نتیجه رعایت انصاف افزایش تعداد دوستان و وفاداران است و در مواردی اگر دوستی هم اتفاق نیفتد حداقل عدم مخالفت رو خواهیم داشت. این نحوه ی عملکرد پیامبر به عنوان رهبر جامعه چراغ راهی برای عملکرد و برخورد کارگزاران در تمامی سطوح مدیریتی در جامعه است.

کدگذاری باز	کدگذاری محوری
• وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ» (فصلت، ۳۴)؛	برخورد نیکو با دیگران

انفاق

خداوند در قرآن کریم انفاق، کظم غیظ، گذشت و بخشش را از جمله خصوصیات افراد متقی برشمرده است که عامل تحقق انصاف هستند «الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالصَّرَّاءِ وَ الْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَ الْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَ اللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» (آل عمران، ۱۳۴)؛ همانان که در فراخی و تنگی انفاق می کنند؛ و خشم خود را فرو می برند؛ و از مردم در می گذرند؛ و خداوند نیکوکاران را دوست دارد. منظور از محسنین همان منصفین است که به دستور خداوند متعال و سفارش پیامبر (ص) انفاق و مدارا و عفو و گذشت را در معاشرت با دیگران در پیش می گیرند. محسنین در مورد انسانها معنایش نیکوکاران به انسانها است، و در مورد خدای تعالی معنایش استقامت و تحمل در راه خداست (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۴: ۲۸-۲۹).

همچنین خداوند در سوره بقره می فرماید: «وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ»؛ و در راه خدا انفاق کنید و (با ترک انفاق)، خود را به دست خود به هلاکت نیفکنید و نیکی کنید که خداوند نیکوکاران را دوست می دارد» (البقره/۱۹۵). و احسنوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» یعنی با جهاد و بخشش مال خود در راه آن و در هر راهی که خدا خشنود باشد و انسان مورد ستایش قرار گیرد، نیکی کنید (مغنیه، ۱۴۲۴، ج ۱: ۳۰۲). بر اساس آیات قبل دعوت به پرهیزگاری در خصوص ورود به خانه ها و رعایت حد تعادل در جنگ و پرهیز از تجاوز عامل تحقق انصاف هستند. در آیه بعد هم دعوت به رعایت تقوای الهی است. در این آیه انفاق عامل انجام انصاف است. واژه «احسان» نیز در آیه دوم به معنای هر گونه عمل صالح و نیک است. به عبارت دیگر، هر عملی که انجام می گیرد، خوب انجام گیرد و به نیکی عمل شود، بر پایه انصاف هم هست. زیرا در دستور انفاق عبارت «وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ» را آورده و دستور هست به عدم افراط و تفریط و سپس امر به احسان را آورده است. (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۲: ۲۳۸).

کدگذاری محوری	کدگذاری باز
انفاق	<ul style="list-style-type: none"> • الَّذِينَ يُتَّقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» (آل عمران، ۱۳۴) • وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ: (البقره/۱۹۵)

استخراج مقوله های اصلی از مفاهیم

بر مبنای مفاهیم ایجاد شده در مرحله قبل تحلیل که در قالب کدگذاری باز و محوری به انجام رسید، مرحله سوم کدگذاری شامل کدگذاری منتخب را در قالب جدول زیر به انجام می رسانیم و مقوله های اصلی را استخراج می نماییم.

کدهای محوری (مفاهیم)	کدگذاری منتخب (مقوله های اصلی)
ایمان به خدا	خداباوری
تسلیم امر الهی بودن	
اطاعت از دستور و سفارش خداوند	
عفو و گذشت	
برخورد نیکو با دیگران	پابندی به ارزشها و هنرهای اخلاقی
تقوا و تهذیب نفس	
انفاق	
عدم فساد در روی زمین	رعایت حقوق اجتماعی
خیر خواهی	
حیاء	
جوانمردی	
جزا و پاداش	معادباوری
نیکوکاری	خویشتر مداری
تقوا و تهذیب نفس	

نتیجه گیری

شناخت عوامل رعایت حقوق و تحقق انصاف در سبک زندگی اسلامی کارگزاران یک امر ضروری است. در صورتی که این آگاهی به درستی و مطابق معیارهای قرآنی و دینی بدست آید سبب اصلاح و تکامل فرد و جامعه می شود. زیرا نحوه ی رفتار و عملکرد و گفتار کارگزاران در چگونگی تعامل

آنان با سایر افراد جامعه تأثیر دارد. با مراجعه به قرآن کریم و سخنان گهر بار ائمه علیهم السلام و مطالعه تفاسیر قرآن و تحلیل و بررسی تفاسیر صورت گرفته می‌توان به عوامل اصلی تحقق انصاف در جامعه اسلامی و سبک زندگی اسلامی کارگزاران پی برد. یافته‌ها نشان می‌دهد، پنج مقوله مرکزی شامل خداباوری، پایبندی به ارزشها و هنرهای اخلاقی، رعایت حقوق اجتماعی، معادباوری و خویشتن مداری دلایل اصلی تحقق انصاف در سبک زندگی اسلامی کارگزاران هستند. این مقوله‌های مرکزی، محورهای ایمان و باور به خداوند، تسلیم امر الهی بودن و تبعیت از آن، تقوا و تهذیب نفس و پارسایی، اطاعت از سفارش و دستور خداوند، جزا و پاداش، عدم فساد در روی زمین، عفو و گذشت، برخورد نیکو با دیگران و انفاق به عنوان دلایل رعایت انصاف، از منظر آیات قرآن و محورهای پایبندی به ارزشها، جوانمردی، خیرخواهی، حیاء و نجابت و شرافت، به عنوان مهمترین عوامل انجام انصاف بر اساس روایات را در بر دارند.

منابع

قرآن

نهج البلاغه

- ابن بابویه، محمد بن علی، ۱۳۷۶ ش، **الأمالي (للصدوق)**، چاپ ششم، تهران: کتابچی.
- ابن بابویه، محمد بن علی، ۱۳۶۲ ش، **الخصال**، ج ۱، قم، جامعه مدرسین.
- ابن بابویه، محمد بن علی، ۱۴۰۳ ق، **معانی الأخبار**، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، ۱۴۰۴ / ۱۳۶۳ ق، **تحف العقول**، چاپ: دوم، قم، جامعه مدرسین.
- امانی پور، مونا، ۱۳۸۹، **انصاف در قرآن و حدیث**، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- بهرام پور، ابوالفضل، ۱۳۹۰، **تفسیر یک جلدی مبین**، چاپ چهارم، قم، انتشارات آوای قرآن.
- پسندیده، عباس، ۱۳۸۳، **پژوهشی در فرهنگ حیاء**، قم دارالحدیث.
- تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، ۱۳۶۶، **تصنیف غرر الحکم و درر الکلم**، ایران؛ قم، دفتر تبلیغات.
- رحمانی زاده، حسین و همکاران، ۱۳۹۹، **مخاطبه با کلام الله؛ الگوی تعامل با قرآن در بیان معصومین (ع)**، **فصلنامه مطالعات قرآنی**، سال یازدهم، شماره ۴۳، صص ۱۳۳-۱۰۳.
- ساروخانی، باقر، ۱۳۹۳، **روش های تحقیق در علوم اجتماعی**، چاپ هجدهم، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ج ۱.
- طباطبایی، محمد حسین، ۱۳۷۴، **ترجمه تفسیر المیزان**، چاپ پنجم، ایران، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، جلد: ۴، ۷، ۱۷.
- طباطبایی، محمد حسین، ۱۳۹۰ ه.ق. **المیزان فی تفسیر القرآن**، چاپ: ۲، لبنان، بیروت، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، ج ۱۱، ۱۳.

طبرسی، فضل بن حسن، ۱۳۷۲ ه. ش، **مجمع البیان فی تفسیر القرآن**، چاپ: ۳ ایران، تهران، ناصر خسرو، جلد ۱، ۲، ۴، ۵، ۶، ۹، ۱۲.

طوسی، **التبیین فی تفسیر القرآن**، دار احیاء التراث العربی، ج ۶، لبنان، بیروت، بینا.

طوسی، محمد بن الحسن، ۱۴۱۴ ق، **الأمالی (للطوسی)**، قم، دارالثقافه، ج ۲.

فخار نوغانی، وحیده، ۱۳۹۳، **معناشناسی واژه احسان در قرآن**، پژوهشنامه تفسیر و زبان قرآن، شماره ۵، ص ۳۲-۲۱.

کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۴۰۷، **الکافی (ط - الإسلامية)**؛ ج ۲، چاپ چهارم، تهران.

لسانی فشارکی، محمد علی؛ مرادی زنجانی، حسین، ۱۳۹۳، **روش تحقیق موضوعی در قرآن کریم**، چاپ سوم، ایران، قم، مؤسسه بوستان کتاب.

لیثی واسطی، علی بن محمد، ۱۳۷۶، **عیون الحکم و المواعظ**، قم، دارالحدیث، ج ۱.

متقی هندی، علی بن حسام الدین، ۱۴۰۹، **کنز العمال فی سنن الأقوال و الأفعال**، بیروت، مؤسسه الرساله، ج ۳.

مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ۱۴۰۳ ق، **بحار الأنوار**، چاپ دوم، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ج ۷۲.

مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ۱۴۰۴ ق، **مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول**، چاپ: دوم، تهران، دارالکتب الإسلامیه، ج ۱۱.

مظاهری، حسین؛ ابراهیم پور سامانی، جمشید؛ رحیمی، سید داریوش؛ ۱۳۹۶، **مؤلفه و شاخص های سبک زندگی اسلامی**، دوره دوم، شماره ۲، ۳۹-۱۳.

مغنیه، محمدجواد، ۱۴۲۴، **التفسیر الکاشف**، دارالکتب الإسلامی، ایران، قم، جلد ۱، ۴.

نرم افزار جامع التفاسیر

نرم افزار جامع الأحادیث.

Maykut, P., & Morehouse, R. (1994). **Beginning Qualitative Research**. London: The (124-129)

COPYRIGHTS

© 2024 by the authors. Licensee Islamic Azad University Jiroft Branch. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

ارجاع: باوفا مرجان، اخوان مقدم زهره، شناسایی عوامل مؤثر در تحقق انصاف در سبک زندگی اسلامی کارگزاران از منظر قرآن کریم، فصلنامه مطالعات قرآنی، دوره ۱۵، شماره ۵۷، بهار ۱۴۰۳، صفحات ۱۷-۱.